

Tradisjon under press

Når færre møter profesjonell journalistikk i tradisjonelle medier, utfordres også forutsetningene for demokratiet og den offentlige samtalen.

Øystein Pedersen Dahlen
Dosent
Redaktør for Mediehistorisk Tidsskrift
Oystein.dahlen@kristiania.no
orcid.org/0000-0002-4591-4581

Profesjonell journalistikk og redaksjonell frihet (autonomi) er resultatet av en lang historisk utvikling, der normer, roller og praksiser gradvis har vokst frem.¹ Prinsipper om uavhengighet, kildekritikk og ansvar ble utviklet parallelt med institusjonaliseringen av redaktørrollen, etableringen av presseetiske regelverk og fremveksten av mediepolitiske rammer. Samlet bidro disse ordningene til å styrke journalistikkens uavhengighet² og stabilisere mediene som samfunnsinstitusjon, hvor institusjoner kan forstås som etablerte ordninger for å håndtere vedvarende samfunnsmessige problemer.³

Frem til i dag har aviser, radio og TV utgjort grunnlaget for den offentlige samtalen – en felles debattarena og en sentral del av det Jürgen Habermas omtaler som *det deliberative demokratiet*, der politiske beslutninger skal kunne begrunnes gjennom argumenter som prøves i offentlig debatt.⁴ Her er den journalistiske bearbeidelsen viktig for valget av hvilke temaer, alternative forslag, informasjon og argumenter som skal være grunnlaget for meningsdannelsen i befolkningen.⁵ Mediesystemet har dermed avgjørende betydning for å bringe konkurrerende offentlige meninger frem i lyset og ut til den stemmeberettigede befolkningen.

Selvkorrigerende mekanismer

Demokratier er avhengig av *selvkorrigerende mekanismer*, der motstridende synspunkter kan brytes mot hverandre og maktutøvelse gjøres til gjenstand for offentlig kritikk. Slik kritikk gjør det mulig å ansvarliggjøre politiske myndigheter og korrigere beslutninger.⁶ Mediene kan i denne sammenhengen legge til rette for en debatt «som begrenser overdreven fanatisme og bevarer evnen til å oppdage feil og prøve ut forskjellige handlingsmåter».⁷

Men de sosiale mediene har på mange måter undergravd medienes makt og ført til «en mer åpen, men også mer anarkistisk offentlig samtale»,⁸ uten like klare normer og regler. Den før-digitale offentligheten hadde som regel alltid noen nasjonale eller lokale rammer, mens den nye digitale offentligheten tenderer mot både en form for grenseløshet og fragmentering.⁹ Samtalene kan være globale, men organiseres i parallelle nettverk og ekkokamre der motstridende perspektiver i mindre grad møtes.

Denne utviklingen truer ikke bare det økonomiske grunnlaget for tradisjonelle avishus og journalistikken som profesjon; den fremmer også halvoffentligheter blant brukere som primært benytter sosiale medier, der det private og det offentlige er mye mer utydelig (selv om de politiske og rettslige

forutsetningene ikke har blitt endret). Dermed forsvinner store deler av publikum inn i en sfære av private skjebner og bort fra en felles politisk diskurs, hvor borgerne blir eksponert for motargumenter og en orientering mot fellesskapets utfordringer.¹⁰ Fragmenteringen innebærer derfor også svekkede felles referanserammer.

Spørsmålet er om fremveksten av nye algoritmestyrte datanettverk kan opprettholde demokratiet slik vi kjenner det, med debatt og diskusjon om hva som er de beste løsningene for samfunnet. Med de nye institusjonelle forutsetningene for plattformøkonomiens forretningsmodeller, færre lesere og svekkede økonomiske rammer har handlingsrommet for den profesjonelle journalistikken blitt endret. Journalistikkens institusjonelle posisjon i offentligheten forskyves fra en relativt autonom portvokterrolle til en aktør som opererer innenfor plattformstyrte distribusjonsregimer.

Demokratisk meningsdannelse

Den profesjonelle journalistikkens samfunnsoppdrag er blant annet å føre kritisk tilsyn med makten og «bidra til at borgerne har den informasjonen de trenger for å gjøre informerte valg ved stemmeurnene».¹¹ Samfunnet trenger derfor profesjonelle journalister som har innsikt i politiske prosesser og kan oppfylle noen forventinger til hvordan informasjonen bør verifiseres og bearbeides.¹² Når mye av nyhetskonsumet har flyttet over på internett, skaper dette, ifølge Habermas, ikke «den samme graden av intensiv oppmerksomhet og analytisk bearbeidelse».¹³

Hvis borgere ikke forstår hvordan statens byråkratiske system fungerer, kan de ikke overvåke systemet, og dermed kan de miste tilliten til dem som styrer.¹⁴ Spesielt blant unge er det stadig flere som forholder seg mindre direkte til de redaktørstyrte mediene med profesjonell journalistikk.

Tall fra Medietilsynet viser at nær halvparten av 16–24-åringene ikke daglig oppsøker tradisjonelle nyhetskilder, men i større grad finner nyheter via sosiale medier. Over halvparten av barn og unge (9–18 år) svarer at de ofte får med seg nyheter gjennom plattformer som Snapchat og TikTok, mens bare 14 prosent ofte bruker en nettavis som nyhetskilde. Dette erstatter ofte direkte bruk av redaktørstyrte medier for mange unge.¹⁵

Avstand til makta

Også i Norge opplever de mindre privilegerte at ingen av partiene er opptatt av det de selv er opptatt av. Det som foregår i politikken, er derfor lite relevant for deres liv, og de føler dermed at de ikke har behov for å bli informert. Disse opplever gjerne avstand til beslutningstakere og også

*Jürgen Habermas. I *Borgerlig offentlighet* (1962) analyserte Habermas fremveksten av den moderne politiske offentligheten. Seksti år senere diskuterer han i essaysamlingen *Den nye offentligheten* (2023) hvordan digital kommunikasjon og sosiale medier kan føre til en ny strukturendring i offentligheten. Her fra en tidligere diskusjon på Hochschule für Philosophie i München.*

mistillit til mediene, politikere og offentlige institusjoner. De som klager over at de mindre privilegerte gruppene er lite engasjerte, overser imidlertid at deres tilgang til offentligheten kan være vanskelig. Noen har dårligere forutsetninger for å holde seg orientert og et svakere nettverk enn andre. De har gjerne lavere utdanning og inntekt, og de har nettverk med færre ressurser og lavere interesse for politikk, nyheter og kultur. De som betaler for nettnyheter og abonnerer på papiravis, har også i gjennomsnitt høyere utdanning og inntekt. Et viktig privilegium for de bedrestilte er nettopp at deres interesser er bundet sammen med det som blir definert som viktig.¹⁶

Yuval Noah Harari hevder at den nye ubegripeligheten er en av drivkreftene bak bølgen av populistiske partier og karismatiske ledere. Når samfunnsforhold fremstår som uforståelige og informasjonsmengden oppleves som overveldende, øker sårbarheten for konspirasjonsteorier, forenklete forklaringsmodeller og politiske aktører som fremstår umiddelbart forståelige og personifiserte.¹⁷

Habermas påpeker at styresmaktens handlinger må stå i en forståelig sammenheng med innspill fra offentligheten, slik at folk kan se at politikere tar hensyn til ulike synspunkter og debatter. Vi må nemlig oppleve at debattene skaper nye beslutninger, og at det er en debatt med ulike argumenter. Resignasjon over uteblitte forbedringer i livsforholdene gir seg utslag i lavere valgdeltakelse «blant befolkningens lavstatusgrupper».¹⁸

Samtidig viser Habermas til at populistiske bevegelser lykkes med å mobilisere et bredt lag av befolkningen, som opplever seg tilstrekkelig rystet, med å konstituere et *vi*, som et folk som mener å vite hva som er sant og usant, mens argumentene ikke lenger bygger broer over til *de andre*. De mange digitale kommunikasjonsnettverkene som spontant oppstår rundt bestemte temaer eller personer, kan spre seg raskt og utvikle seg til adskilte samtaler som i liten grad når hverandre. Slik forsterkes tendensen til oppsplitting av offentligheten og svekking av de felles rammene for samtale som tidligere ble formet gjennom presse, radio og fjernsyn. Dette kan igjen undergrave den demokratiske menings- og viljesdannelsen hos stadig større deler av befolkningen.¹⁹

Når vi i dag står overfor en overflod av informasjon, har vi algoritmer som kun hjelper oss med å finne informasjon som ligner på den vi har vist interesse for tidligere. Og om ikke mediene gir ungdommen den informasjonen de føler de trenger, kan de «vende all sin oppmerksomhet mot podcaster og lytte til Tucker Carlson og Joe Rogan i fri dressur».²⁰ I USA har vi sett hvordan mobiliseringen til MAGA-bevegelsen har inkludert «fryktpropaganda, utpeking av syndebukker og systematisk svekkelse av tilliten til blant annet politiske institusjoner, kunnskapsmiljøer og den frie presse».²¹

I denne formen for populisme opplever mange at de står utenfor det etablerte politiske systemet, de deltar ikke lenger som velgere, men som motstandere av selve systemet. Denne populismen kan ikke forklares utelukkende med økende sosial ulikhet. Men også samfunnsgrupper som føler seg overveldet av kravene om tilpasning i møte med akselererende teknologiske og sosiale endringer, kan oppleve et utenforskap. Det som trer frem, er en form for samfunnsmessig fragmentering og en svekket evne til å styre den politiske utviklingen i en mer samlende retning.²²

Behovet for profesjonell journalistikk

Det var lenge en aksept for at journalistikk er «uunnværlig i et demokratisk samfunn».²³ Det er i de redaktørstyrte mediene den «kommunikative larmen» kunne samle seg og omformes til relevante og virksomme offentlige meninger. Et slikt system forutsetter imidlertid at et profesjonalisert personell fungerer som portvoktere – journalister, redaktører og andre fagfolk som forvalter offentlighetens informasjonsstrømmer. Når en slik rolle er svakt utviklet i den politiske utvekslingen på sosiale medier, svekkes kvaliteten på den offentlige samtalen, særlig der diskusjoner isoleres fra

motstridende synspunkter og kritikk.²⁴

Der forholdet mellom mediebrukere og produsenter tidligere var preget av en tydelig asymmetri, kjennetegnes dagens situasjon av en svekket profesjonalitet hos mange avsendere. Det som en gang ble oppfattet som et frigjørende potensial, overdøves, ifølge Habermas, i dag delvis av en «nytteløs larm i fragmenterte og selv-sentrerte ekkokamre».²⁵ Plattformene tilbyr ikke de frigjorte brukerne noen reell erstatning for det profesjonelle utvalget og den diskursive overprøvingen av innholdet etter allment anerkjente standarder er borte.

I den norske Makt- og demokratiutredningen fra 2003 ble det fastslått at medienes «frigjøring fra politikken har styrket medienes premiss- og dagsordenmakt. Dette er ytterligere forsterket av at partiene og de frivillige organisasjonene ikke er så viktige som politiske mobiliseringskanaler som de var før».²⁶ Det ble også vist til at mediene «er blitt en viktigere arena i kampen om velgeroppslutning. Konsekvensen er at politikken vris mot det dagsaktuelle og bort fra det langsiktige og prinsipielle. Begrensede saksfelter, enkeltsaker og personlig velgerappell blir viktigere enn ideologisk baserte programpakker».²⁷

Men det har skjedd mye siden 2003. Den gang var de digitale plattformen i sin spede begynnelse, og de strukturelle endringene i offentligheten var langt mindre synlige enn i dag.

Som en del av den nye danske *Magtudredningen*²⁸ løftes det frem fem sentrale utfordringer for demokratiet – utfordringer som i høyeste grad også gjør seg gjeldende i Norge:

1. Enkelte emner, saker og geografiske områder prioriteres ikke av mediene, slik at det ofte ikke er journalister som holder øye med maktutøvere, belyser problemer og opplyser publikum
2. Grupper, spesielt yngre, lavt utdannede og de som ikke er interessert i politikk, følger ikke med på nyheter
3. Mange eksponeres kun for holdninger de er enige i, på grunn av de tradisjonelle medienes målrettede journalistikk og sosiale mediers algoritmer
4. Økende mistillit til nyhetsmediene svekker deres legitimitet og demokratiske funksjon
5. De sosiale mediene er med på å fremme mis- og desinformasjon

Spørsmålet er om disse utviklingstrekkene også bør gi grunnlag for en ny norsk maktutredning – en utredning som undersøker hvordan offentligheten har blitt endret, og hvordan dette påvirker både journalistikkens rammevilkår og demokratiet i Norge.

Nyheder, mediebrug og magt (2025). Boken inngår i den danske maktutredningen og analyserer hvordan endringer i nyhetsbruk og digitale plattformer påvirker journalistikkens rolle i demokratiet..

Journalistikk og mediehistorie

Et mediehistorisk perspektiv minner oss om at profesjonell journalistikk alltid har vært formet i samspill mellom teknologi, økonomi og institusjoner. Men det er grunner til bekymring når den profesjonelle journalistikken er truet av andre typer aktører som fasiliteter debatten på andre måter, som ikke alltid er grunnlagt på troverdig informasjon og reel meningsutveksling.

Dagens utfordringer representerer derfor ikke et brudd med historien, men en ny fase i en pågående strukturendring av offentligheten. Den profesjonelle journalistikken forsvinner ikke, men spørsmålet er hvilke institusjonelle betingelser som må være til stede for at dens autonomi og demokratiske funksjoner kan opprettholdes i en plattformdominert offentlighet.

Norsk Presseforbund (stiftet i 1910), fagbladet *Journalisten* (fra 1917), *Vær varsom-plakaten* (1936) og journalistutdanningene var tidlig viktige institusjoner for å danne forståelsen av hva journalistikk skal være, og hvordan yrket skal bli oppfattet i samfunnet. Allerede fra 1918 ble det diskutert ifagblad *Journalisten* om å opprette utdanning for journalister. Da fantes det imidlertid opplæringsstilbud i de partipolitiske presseforeningene. Og Bladmannaskulen ble opprettet i Bergen i 1919, av Hans Aarnes. Dette var den første utdanningsinstitusjonen for journalister i Norge, men «den var et privat initiativ, slet med økonomien, og måtte etter bare to år legge om fra åttemåneders kurs til breviskole».²⁹

I 1951 ble Journalistakademiet etablert i Presseklubbens lokaler i Oslo. Skolen var finansiert av presseorganisasjonene, med noe elevbetaling og offentlig støtte. Skolen ble ledet av journalisten Carl Just, som var med på å opprette *Journalisten* i 1917, og som hadde drevet breviskole i journalistikk siden 1943. Brevene ble utgitt av Norsk Korrespondanseskole (NKS) og senere samlet i den første norske læreboken i journalistikk.³⁰

Ny kunnskap om journalistikk i Norge

I Norge har Carl Just blitt ansett som journalistfagets grunnlegger.³¹ Dette synet blir utfordret i dette nummeret av **Johann Roppen**, som argumenterer for at Hans Aarnes både var tidligere ute og på mange vis var mer moderne enn Just. I tillegg var Aarnes, i motsetning til Just, aktiv i pressedebattene i mellomkrigstiden. Roppen hevder at mulige årsaker til at Aarnes har blitt glemt, var at han stort sett arbeidet som journalist utenfor Oslo, og at han skrev på nynorsk.

Peter Dahlén har studert hvordan svensk radio forholdt seg til Norge i okkupasjonsårene 1940–1945 – hvordan Radiotjänst balanserte mellom kravene om nøytralitet og et ønske om å kunne redegjøre friere for situasjonen i Norge og gi støtte til nabolandet. I artikkelen redegjøres det også for sendingsvirksomheten etter fredens ankomst i mai 1945 og frem til årets slutt, med tanke på hvordan det nordiske radiosamarbeidet ble gjenoppbygd etter krigen.

Astrid Marie Holand undersøker den digitale omstillingen i norske lokalaviser fra 1995 til 2025. Hun kartlegger dilemmaer for små aktører i en hybrid medieøkologi og analyserer hvordan teknologiske innovasjoner har endret redaktørstyrte mediers rolle og samfunnsposisjon i en kamp om publikums tid. Holand tar utgangspunkt i at fem teknologibølger har utfordret både journalistikken og de etablerte mediebedriftenes normer og forretningsmodeller: 1) internettets gjennombrudd i 1990-årene, 2) fremveksten av blogger, 3) delingsplattformene for brukerprodusert innhold i 2000-årene, 4) maktkonsentrasjonen på færre og større globale plattformer i 2010-årene, og 5) KI-generert innhold i 2020-årene. Artikkelen viser at det har avgjørende betydning for den offentlige samtalen hvem som eier og drifter medieinfrastrukturen, og at lokaldemokratiets infrastruktur forvitrer når lokale redaktørstyrte medier svekkes eller legges ned.

Marius Stangeland har undersøkt den historiske utviklingen av norsk podkasting fra 2004 til 2014. Studien analyserer allmennkringkastingen (NRK), uavhengige aktører og kommersielle aktører. Han finner at norsk allmenn podkasting i den første fasen på mange måter var en reprisekanal for NRKs radioprogrammer. Samtidig fantes det alternative former for podkasting, som den norske plattformen Freecast og senere uavhengige podkaster i 2010-årene. Gjennom 2010-årene kan vi også se en begynnende, men svak kommersialisering av podkasting i Norge.

I dette nummerets *medieminne* forteller **Audgunn Oltedal** om sine erfaringer med å jobbe med den konservative redaktøren **Arthur Berg** i *Dagen*. «Han delte ikkje akkurat kvinnesynet mitt, men bedre start på presselivet kunne eg ikkje fått», skriver hun.

Audhild Skre omtaler og vurderer en ny biografi om journalist, forlegger, redaktør og konserneier **Nanna With** (1874–1965).

God lesing!

Asker, 6. mars 2026

Øystein Pedersen Dahlen

Noter

- 1 Lindholm, M. (2014). Journalistene. Fra partitjeneste til moralsk revisjon, side 243–276. I Slagstad, R. og Messel, J. (red.): *Profesjonshistorier*, s. 246. Oslo: Pax Forlag.
- 2 Rasmussen, T. (2004). *Mektig og aktverdig. Betrachtinger om journalistikkens legitimitet*, s. 10. Kristiansand: IJ-forlaget.
- 3 Sjøvang, H. (2020). *Journalistikkens problem. Demokrati, økonomi og teknologi*, s. 8. Oslo: Universitetsforlaget.
- 4 Habermas, J. (1998). *Between facts and Norms. Contribution to a discours theory of law and democracy*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- 5 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 20–21. Oslo: Cappelen Damm.
- 6 Som over, s. 22
- 7 Harari, Y.N. (2024). *Nexus. En kort historie om informasjonsnettverk fra steinalderen til kunstig intelligens*, s. 286. Oslo: Cappelen Damm.
- 8 Som over, s. 313
- 9 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 10–11. Oslo: Cappelen Damm.
- 10 Som over, s. 25
- 11 Sjøvang, H. (2020). *Journalistikkens problem. Demokrati, økonomi og teknologi*, s. 9. Oslo: Universitetsforlaget.
- 12 Leer-Salvesen, P. og Leer-Salvesen, T. (2022). *Søke sannhet. Etikk og metode for forskere og journalister*, s. 43. Bergen: Fagbokforlaget.
- 13 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 42. Oslo: Cappelen Damm.
- 14 Harari, Y.N. (2024). *Nexus. En kort historie om informasjonsnettverk fra steinalderen til kunstig intelligens*, s. 301. Oslo: Cappelen Damm.
- 15 Medietilsynet (2025). *Mediemangfaldsrekneskapen. Mediemangfald i eit bruksperspektiv*, https://www.medietilsynet.no/nyheter/aktuelt/ny-rapport-fra-medietilsynet-om-bruksamangfold/?utm_source=chatgpt.com; https://www.medietilsynet.no/digitale-medier/barn-og-medier/hvor-finner-barn-nyheter/unge-positi-ve-tiktok-nyhetskilde/?utm_source=chatgpt.com

- 16 Moe, H., Hoven, J.F., Ytre-Arne, B., Figenschou, T.U., Nærland, T.U., Sakariassen, H. og Thorbjørnsrud, K. (2019). *Informerte borgere? Offentlig tilknytning, mediebruk og demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget.
- 17 Harari, Y.N. (2024). Nexus. *En kort historie om informasjonsnettverk fra steinalderen til kunstig intelligens*, s. 307. Oslo: Cappelen Damm.
- 18 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 29. Oslo: Cappelen Damm.
- 19 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*. Oslo: Cappelen Damm.
- 20 Heier, K. (2026). Mens skolen dyrker «ansvar for egen læring, tyr elevene til Joe Rogan for å tette kunnskaps-hull», *Morgenbladet*, 13. februar 2026, s. 25.
- 21 Trangerud, H.A. (2026): «En sivilisasjon under Gud?», kronikk i *Klassekampen*, 21. februar 2026, s. 35.
- 22 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 29. Oslo: Cappelen Damm.
- 23 Lindholm, M. (2014). Journalistene. Fra partitjeneste til moralsk revisjon, s. 244. I Slagstad, R. og Messel, J. (red.): *Profesjonshistorier*. Oslo: Pax Forlag.
- 24 Habermas, J. (2023). *Den nye offentligheten. Strukturendring og deliberativ politikk*, s. 33–40 Oslo: Cappelen Damm.
- 25 Som over, s. 38
- 26 Norsk offentlig utredning (2003:19). *Makt og demokrati. Sluttrapport fra Makt- og demokratiutredningen*, s. 50.
- 27 Som over
- 28 Andersen, K., Blach-Ørsten, M., Hopmann, D.N., Mayerhöffer, E. og Skovsgaard, M. (2025). *Nyheder, mediebrug og magt*. Aarhus Universitetsforlag.
- 29 Fonn, B.K. (2015). *50 år med journalistutdanning. En historie om akademiseringen av et yrkesfag*, s. 22 Oslo: Cappelen.
- 30 Som over, s. 23–24
- 31 Bastiansen, H.G. (2005). «Referenten må alltid være på vakt ...» Carl Just og norsk journalistutdanning 1943–1965». *Norsk medietidsskrift* 12(4).

